

De geest scherp

Door Ruud Abma, 8 maart 2018

In haar boekje *Uitspraken beweren niets* (SWP, 2018) denkt Heleen Toringa hardop. Ze leest, onderzoekt, overdenkt en schrijft. Wat wil ze van de lezer? Aandacht, of beter: *kritische* aandacht. De impliciete (en soms expliciete) boodschap van haar korte beschouwingen is: volg mijn gedachtegang, maar vorm al doende je eigen oordeel.

Zo'n kalme afweging is tegenwoordig niet zo gebruikelijk. We denken en praten in opposities: koele feiten tegenover verhitte meningen, ratio en cognitie tegenover emoties en gevoelens, objectief versus subjectief. Er lijkt geen ontsnappen mogelijk. Toringa vindt, in navolging van Hannah Arendt, dat we het ons niet zo makkelijk moeten maken.

Het vormen van een oordeel is een persoonlijke activiteit die, wil zij tot gelding komen, vraagt om 'een publieke ruimte waarin individuen hun opvattingen kunnen toetsen en aanscherpen' door discussie te voeren (p.22). Feiten bevinden zich ook in die publieke ruimte, als 'gebeurtenissen waarin mensen betrokken zijn en die gestaafd worden door hun getuigenissen' (ibidem).

Het goed vormen van een oordeel vergt dat je de feiten kent en respecteert, maar ook dat je je in gedachten de standpunten van anderen voor de geest haalt terwijl je een gegeven kwestie overdenkt. In de woorden van Arendt: hoe beter ik mij kan voorstellen hoe ik zou voelen en denken als ik in de positie van anderen was, des te geldiger zijn mijn uiteindelijke conclusies.

Dit betekent ook dat je wil zien te achterhalen 'hoe sprekers en schrijvers hun uitspraken opgevat willen zien' (p.25). Uitspraken beweren niets, maar de uitsprekers wel: ze hebben er een bedoeling mee. Uitspraken staan – expliciet of impliciet – in de context van een groter betoog, maar ze zijn vaak ook de uitdrukking van een gevoel bij degene die ze doet. Voor een goede eigen afweging is het belangrijk die context te begrijpen.

Goede oordelen bereik je volgens Toringa niet door regels uit de argumentatieleer toe te passen, en kritisch denken is iets anders dan denkfouten opsporen: 'Nodig studenten niet uit om op aanname- en denkfoutenjacht te gaan. Ze schieten dan ook legitieme aannames aan gort en zien denkfouten waar ze niet zijn. Pang! De persoon aan wie de denkfout wordt toegeschreven ligt ondertussen wel bloedend op de grond en kermt: ik ben mij van geen kwaad bewust.' (p.28)

Uitspraken beweren niets biedt een caleidoscoop aan overdenkingen over alledaagse onderwerpen (zoals intuïtie, vergeving, dankbaarheid, generositeit, vooroordelen), bijeengehouden door een centrale notie: heb oog voor het ongewone en denk erover na. Vermijd het gedachteloos nabauwen van clichés maar ook het emotioneel (en evenzeer gedachteloos) verwerpen van andermans opvattingen.

Hoewel Torringa soms vaktal bezigt, wil ze vooral de niet-vakfilosoof aan het denken zetten. Ieder mens wordt er beter van als hij of zij nadenkt en geen genoegen neemt met het vanzelfsprekende, de status quo. Maar wijsheid is ook: een voorbarig oordeel op grond van dogma en traditie opschorten. 'Wijsheid is uitgestelde opstandigheid.' (p.44). Dat uitstellen is belangrijk maar opstandigheid, als motor van de verwondering, is dat ook. Kritisch denken vraagt om beide.